Μεταμορφώσεις του ακροδεξιού λόγου. Σκέψεις πάνω σε ένα βιβλίο

Το ακόλουθο κείμενο βασίζεται στην ανακοίνωσή του συγγραφέα στην βιβλιοπαρουσίαση του συλλογικού τόμου Η κανονικοποίηση του ακροδεξιού λόγου στην Ελλάδα: Φύλο, Εκκλησία, Ένοπλες Δυνάμεις στον Βόλο στις 11/3/2023.

Η σύντομη αυτή παρουσίαση ξεκινά με ένα κουίζ. Ποιος άραγε μπορεί να είπε τα παρακάτω σε ραδιοφωνική εκπομπή; Ακολουθεί το απομαγνητοφωνημένο κείμενο.

«Εβραίοι – Γουρούνια – Δολοφόνοι κακή σας μέρα, κακό ψόφο να ‘χετε. Μούμιες να γίνετε ταριχευμένες και να θαφτείτε στα έγκατα των πυραμίδων που φτιάχνετε από τα λεφτά που μαζεύετε. Από αρχαιοτάτων χρόνων, όχι και πολύ να μην το παρακάνουμε, επι Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας οπου εδραιώθηκε το δίκαιο που πατούν οι σεμνοί και ταπεινοί ελβετόψυχοι επιτρέπεται δια νόμου στους εβραίους της εποχής να κάνουν μόνο τρία επαγγέλματα: να είναι σαράφηδες στο δρόμο, να είναι κλόουν και ηθοποιοί στο δρόμο και να μαζεύουν τα σκουπίδια στους δρόμους. Οτι ακριβώς κάνουν και σήμερα… Και εξηγούμαι: ελέγχουν οι εβραίοι όλες τις τράπεζες της αμερικανικής αυτοκρατορίας ελέγχουν όλο το Σόου Μπιζ που είναι σε επιδέξια εβραϊκά χέρια και συνεχίζουν ακάθεκτοι να μαζεύουν όλα του κόσμου τα σκουπίδια έχοντας στην ιδιοκτησία τους τα μουσεία. Τοκογλύφοι, τσιρκολάνοι και σκουπιδιάρηδες μια ζωή.»

Ποιος μπορεί να ξεστόμισε σε ένα mainstream ραδιόφωνο της χώρας τον παραπάνω αντισημιτικό λίβελο;

Η απάντηση είναι πως ο εκφωνητής ήταν ο γνωστός κωμικός Τζίμης Πανούσης στην εκπομπή του «Δούρειος Ήχος» στις 5/1/2009 από τη συχνότητα του City 99,5. Η περίπτωσή του, όχι μοναδική δυστυχώς, αποτελεί μία αντίφαση που συνοψίζει και αυτό που ονομάζουμε κανονικοποίηση του ακροδεξιού λόγου. Από τη μία πλευρά λοιπόν, ο ακροδεξιός λόγος, ο λόγος που εκφέρεται, στην περίπτωση αυτή ένας αντισημιτικός παροξυσμός, εμπεριέχων το στερεότυπο του φιλάργυρου Εβραίου που αποτελεί και τον σκιώδη κυβερνήτη του πλανήτη, βγαλμένος από τα Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών και κάθε λογής θεωρία συνωμοσίας. Από την άλλη, το ίδιο το υποκείμενο που τον εκφέρει. Ένας αντισυστημικός καλλιτέχνης που ούτε ποτέ θα αυτοπροσδιοριζόταν ως ακροδεξιός, ούτε κάποιος που παρακολούθησε τις δημόσιες του παρεμβάσεις και το έργο του θα του απέδιδε ποτέ τον χαρακτηρισμό «ακροδεξιός». Ωστόσο, ασκώντας κριτική στην επιθετική-ιμπεριαλιστική πολιτική του κράτους του Ισραήλ, δεν δίστασε να υιοθετήσει μια αμιγώς ακροδεξιά ρητορική, που πόρρω

απέχει και από την εύστοχη σάτιρα (ακόμα και στην edgy εκδοχή της που μας είχε συνηθίσει), αλλά και από κάποια εποικοδομητική κριτική που θα έκανε ένας ευφυής κωμικός και άνθρωπος, όταν του δίνεται βήμα εκτός της σκηνής και της προβαρισμένης του ρουτίνας. Είναι γνωστές άλλωστε και παρόμοιες, ενδεχομένως ακόμα πιο έντονες αντιφάσεις, όπως η παρουσία του Μίκη Θεοδωράκη στα συλλαλητήρια για τν Μακεδονία και οι δηλώσεις του για τη ΧΑ, ότι μεταξύ άλλων δηλαδή οι Χρυσαυγίτες αγαπάνε την πατρίδα τους κάπως «εριστικά».

Πολλές φορές επομένως, όπως ορθά επισημαίνει και στο επίμετρο του βιβλίου ο Δημήτρης Χριστόπουλος, τα υποκείμενα που εκφέρουν ακροδεξιό λόγο δεν αυτοπροσδιορίζονται και δεν ανήκουν απαραίτητα στον χώρο της ακροδεξιάς. Θα ήταν μάλλον επικίνδυνο να κατατάσσαμε τον οποιονδήποτε σε αυτήν την κατηγορία, επειδή κάποια στιγμή εκφράστηκε με ακροδεξιό λόγο. Πιθανόν θα αναρωτηθεί κάποιος τι συνιστά ακροδεξιό λόγο σε μια εποχή που οι λέξεις παίζουν πραγματικά σημαντικό ρόλο για τα κινήματα και τις μειονότητες, ενώ ταυτόχρονα μια απολιτική εκδοχή της πολιτικής ορθότητας έγινε κτήμα και όπλο του Κεφαλαίου; Πώς ξεχωρίζει κανείς τη χιψτερ εκδοχή της ακροδεξιάς, τη λεγόμενη και εναλλακτική Δεξιά (alt right), όταν ενδύεται έναν ψευδοπροοδευτικό μανδύα και προμοτάρεται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και στον δημόσιο λόγο ως συμπεριληπτική και ενίοτε αντισυστημική; Πρόκειται για δύσκολες ερωτήσεις που απασχολούν τους κοινωνικούς επιστήμονες. και που το βιβλίο αυτό έχει επιχειρήσει και καταφέρει να τεκμηριώσει επιστημονικά.

Η μεγαλύτερη ίσως αρετή του αφορά τους ίδιους τους συγγραφείς του τόμου. Πρόκειται για τελειόφοιτους και απόφοιτους κοινωνικής ανθρωπολογίας υπό την επίβλεψη του Γιώργου Σουβλή και της Ρόζας Βασιλάκη, οι οποίοι μέσα από προσεκτικά δομημένα ερωτηματολόγια και μια πλούσια βιβλιογραφία κατάφεραν να θέσουν κάποια όρια στο τι μπορεί να θεωρηθεί σήμερα ακροδεξιός λόγος και πώς κανονικοποιείται και διαχέεται σε υποκείμενα που βρίσκονται εντός θεσμών του κράτους, όπως η Εκκλησία και ο Στρατός, ή αποτελούν ενίοτε και τα δεκανίκια του, όπως τα ΜΜΕ. Μάλιστα, η έρευνα προσεγγίζεται διεπιστημονικά θα έλεγε κανείς, αφού δεν λείπουν και ιστορικά στοιχεία, που ενδυναμώνουν την επιχειρηματολογία, ιστορικοποιώντας τους εν λόγω θεσμούς. Νέοι ερευνητές/τριες δηλαδή, που αποδεικνύουν περίτρανα την ποιότητα του ελληνικού δημόσιου πανεπιστημίου και την παραγωγή πρωτογενούς έρευνας στις υποχρηματοδοτούμενες παγκοσμίως ανθρωπιστικές επιστήμες.

Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον το κεφάλαιο που αφορά τον Ελληνικό Στρατό, ένα σώμα στο οποίο κατεξοχήν τυπικά απαγορεύονται μεν οι πολιτικές συζητήσεις μεταξύ των στελεχών, ενίοτε όμως κάποια στελέχη διορίζονται, παίρνουν βαθμούς, μετατίθενται και «ρουσφετολογούν», ανάλογα με τις πολιτικές τους γνωριμίες. Μέσα από συνεντεύξεις τόσο υψηλόβαθμων όσο και χαμηλόβαθμων αξιωματικών, με ερωτήσεις που εμπεριείχαν ιδεολογικά μοτίβα, όπως γράφει και το βιβλίο, γύρω από τα οποία συγκροτείται ο λόγος της άκρας δεξιάς, το κείμενο επιχειρεί αρχικά να φέρει στο προσκήνιο τη συγκολλητική ουσία της φιλοπατρίας. Μέσω αυτής επιχειρεί να σκιαγραφήσει αντιλήψεις για το ίδιο το επάγγελμα του στρατιωτικού, για το

τρίπτυχο πατρίς-θρησκεία-οικογένεια, για ζητήματα φύλου, φτάνοντας μέχρι και στις συνωμοσιολογικές και ανορθολογικές απόψεις περί του Άλλου. Στις τελευταίες κατατάσσεται για παράδειγμα και η θεωρία της «Μεγάλης Αντικατάστασης» του πληθυσμού από πρόσφυγες και μετανάστες που γεννούν πολλά παιδιά.

Στο κεφάλαιο για την Εκκλησία αντίστοιχα, επαναλαμβάνεται ο ανορθολογικός και συνωμοσιολογικός λόγος περί της αλλοίωσης της εθνικής ταυτότητας από τους πρόσφυγες και μετανάστες, ενώ η εμπλοκή του θεσμού στην πολιτική επισφραγίζεται από τους πύρινους εθνικιστικούς λόγους υψηλόβαθμων ιερωμένων στα συλλαλητήρια για το Μακεδονικό -είτε την δεκαετία του ’90 είτε των πιο πρόσφατων. Όπως και στην περίπτωση του Ελληνικού Στρατού, οποιαδήποτε συζήτηση περί παγκοσμιοποίησης, συμπερίληψης, ανοιχτής κοινωνίας, αντιμετωπίζεται εχθρικά και συντονισμένα από ιερωμένους και ποίμνιο, ως μια απειλή της εθνικής ταυτότητας. Κάτι που έγινε εμφανές και κατά την διάρκεια της πανδημίας, όταν κληρικοί προχώρησαν σε κάτι που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί αντισυστημική δράση ή ακόμα και sui generis αντάρτικο απέναντι στις κυβερνητικές εντολές για περιορισμούς στη λειτουργία των ναών. Οι ειδήσεις μάς μετέφεραν εικόνες από κρυφές Θείες Ευχαριστίες σε ταράτσες μέχρι αντι-εμβολιαστικά κηρύγματα από άμβωνος. Η εχθρική στάση μιας σημαντικής μερίδας ορθόδοξων ιερέων απέναντι στις αμβλώσεις, στη γυναικεία χειραφέτηση, στα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ, καθώς και απέναντι στις άλλες θρησκείες και δόγματα, φανερώνουν τη διαχρονικά συντηρητική και μισαλλόδοξη πλευρά ενός θεσμού που επιφανειακά φαντάζει συμπεριληπτικός, όμως, όπως αποδεικνύει και το συγκεκριμένο κεφάλαιο του βιβλίου, παραμένει βαθιά συντηρητικός.

Η μελέτη και η απόπειρα της ιστορικοποίησης ενός φαινομένου όπως ο ακροδεξιός λόγος και η κανονικοποίηση του μοιάζει πολλές φορές με το βάδισμα πάνω σε τεντωμένο σχοινί. Κάποιοι θα θυμούνται πως κάποια χρόνια πριν, τότε που οι γυναικοκτονίες ήταν «εγκλήματα πάθους» και το ΕΣΡ μοίραζε πρόστιμα για ένα φιλί μεταξύ δύο ανδρών σε ένα ελληνικό σήριαλ, φάνταζε σε πολλούς πολιτικά ορθό το να λες ανέκδοτα με Εβραίους στο Άουσβιτς, με «χαζές ξανθιές», με «αλβανούς τουρίστες», με αφελείς Πόντιους. Κάποιοι άλλοι πάλι, που ξεκίνησαν να ακούν heavy metal στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και στα πρώιμα 90ς και για την ενημέρωσή τους διάβαζαν το Metal Hammer, έντυπο που και τώρα ακόμα κυκλοφορεί, θα θυμούνται ίσως το δισέλιδο του Sun Knight (ψευδώνυμο του συντάκτη Χάρη Πρασούλα), ένα δισέλιδο που διατηρήθηκε μάλιστα έως τα τέλη σχεδόν της δεκαετίας. Πρόκειται για περίπτωση ενός παραδοσιοκράτη-εθνικιστή με βήμα σε ένα περιοδικό που πουλούσε σχεδόν 20-30 χιλιάδες αντίτυπα μηνιαίως και έγραφε χαρακτηριστικά στο τεύχος 34 τον Σεπτέμβριο του 1990 πως:

« μια νέα αρρωστημένη κίνηση που προσπαθεί να εισάγει το funk και τους μαύρους στο metal προωθείται από τους «εμπόρους», που πάντα προσπαθούν να εξομαλύνουν τις διαφορές Το Heavy Metal είναι η τελευταία λευκή μουσική που γοητεύει πλατιά στρώματα της νεολαίας και δεν θα διαβρωθεί, γιατί δεν είναι απλά ένα μουσικό ιδίωμα. Οι μαύροι δεν μπορούν να παίξουν metal γιατί απλά τα εκφραστικά τους μέσα είναι διαφορετικά. Είναι θέμα φύσης όχι κοινωνίας.»

Ο ρατσισμός, ο αντισημιτισμός, η μισαλλοδοξία, ο εθνοκεντρισμός υπήρξαν ανέκαθεν πυλώνες του ακροδεξιού λόγου και το πρόσωπό τους ήταν εξίσου άσχημο και τότε. Ωστόσο, τα αντανακλαστικά της κοινωνίας της εποχής δεν ήταν τα ίδια. Κι εκεί υπάρχει, θεωρώ, και το ιστορικό ερευνητικό ενδιαφέρον, όπου βιβλία σαν και αυτό αποδεικνύονται εξαιρετικά χρήσιμα. Μελετώντας τους μετασχηματισμούς και τις μεταμορφώσεις του ακροδεξιού λόγου, και ταυτόχρονα την ανεκτικότητα ή μη των ίδιων των κοινωνιών και των κινημάτων απέναντί τους, κατανοεί κανείς καλύτερα τόσο τον θεσμοποιημένο από τα πάνω ακροδεξιό λόγο, της Εκκλησίας, του Στρατού, των ΜΜΕ, όσο και τον κανονικοποιημένο από τα κάτω ακροδεξιό λόγο, των ανθρώπων που δεν θα διστάσουν να προπηλακίσουν μια έγκυο προσφύγισσα, να διαδηλώσουν για το όνομα που θα επιλέξει μια άλλη χώρα, να αντισταθούν στη «βιοπολιτική των εμβολίων» και στην «κακή επιστήμη», να γράψουν για το ποιος είναι φύσει ικανός να παίξει μια συγκεκριμένη μουσική ή να ενταχθεί σε μια μουσική υποκουλτούρα.

Δυστυχώς, η καταδίκη της εγκληματικής οργάνωσης Χρυσή Αυγή δεν αποτέλεσε ένα οριστικό τέλος και κανένα δημοκρατικό τείχος δεν φάνηκε αρκετά ισχυρό, ώστε να συγκρατήσει ακροδεξιά κόμματα και βουλευτές από το να μπουν, με την ψήφο του ελληνικού λαού, στο Κοινοβούλιο ή να τη διεκδικούν εκ νέου εκμεταλλευόμενοι ακόμα και την πανδημία. Οι γκρίζες ζώνες, εκεί όπου αυτό που ο Μίχαελ Μπίλιγκ ονομάζει κοινότοπο εθνικισμό συναντά το σκοτάδι της ναζιστικής ιδεολογίας, εκεί όπου τα λόγια του Αντόνιο Γκράμσι αντιστρέφονται και παρουσιάζονται από την alt right ως μια πολεμική στην ιδεολογική ηγεμονία του «πολιτισμικού Μαρξισμού», εκεί όπου η αντικαπιταλιστική δράση συναντά την ακροδεξιά ρητορική, εκεί όπου η Αριστερά συναντά τον συνωμοσιολογικό ανορθολογισμό, σε αυτά ακριβώς τα σημεία, η έρευνα και η συζήτηση για την παρουσία και την κανονικοποίηση της ακροδεξιάς στην χώρα συνιστά ένα πεδίο γόνιμης έρευνας αλλά και ταυτόχρονα σύγκρουσης στον δημόσιο λόγο. Και τα ερευνητικά ερωτήματα που γεννιούνται μέσα από αυτές τις συγκρούσεις θα παράγουν ακόμα περισσότερα βιβλία σαν και αυτό, κάτι που μόνο θετικό μπορεί να είναι.

Κώστας Κωνσταντινίδης είναι Υποψήφιος Διδάκτορας Ιστορίας στο ΙΑΚΑ του Πανεπιστημίου. Θεσσαλίας.